

АВТ
183

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ

ЛУЖЕЦЬКА ОЛЕНА РОМАНІВНА

УДК 343.98(477)

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИМАГАННЯ,
ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ НАСИЛЬСТВА НАД ПОТЕРПЛИМ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Ірпінь – 2015

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У процесі розбудови України як незалежної, демократичної, правової й соціальної держави виникає багато перешкод, основною з яких є злочинність. Невід'ємним кримінальним супутником процесу розвитку ринкових відносин є таке соціальне явище, як вимагання (ст. 189 Кримінального кодексу України) (далі – КК України). Унаслідок таких злочинних діянь порушуються конституційні права громадян володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Застосовуючи різні форми вимагання, насамперед здійснюючи психологічне та фізичне насильство, злочинці порушують право потерпілого на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, про що зазначено в ст. 3 Конституції України.

Підвищена суспільна небезпечність вимагання полягає не тільки в тому, що злочинець пред'являє потерпілому вимогу про передачу майна, права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру. Злочинці не обмежуються майновими вимогами, поєднаними з різними видами погроз, – пошкодження майна, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і навіть вбивства. До потерпілих часто застосовується насильство, що є небезпечним для їх життя чи здоров'я. При вчиненні вимагань може використовуватися холодна або вогнепальна зброя. Особливо страждають від цього явища підприємці, які в більшості випадків є потерпілими від злочину. Значна частина насильницьких вимагань пов'язана із завдаванням майнової шкоди у великих і особливо великих розмірах. Деяких людей викрадають, незаконно позбавляючи або обмежуючи їх волю, застосовують побої і катування тощо. Усі ці обставини дестабілізують соціально-психологічний стан українського суспільства, заважають розвитку підприємництва, сприяють поширенню страху перед злочинністю та підривають віру людей у спроможність правоохоронних органів ефективно боротися з нею.

Окремі недоліки організації роботи правоохоронних органів щодо своєчасного і ефективного розслідування вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим, можна пояснити тим, що в теорії криміналістики, кримінального процесу, а також юридичної психології не приділялося достатньо уваги науковим розробкам із цієї проблематики та впровадженню в практичну діяльність правоохоронних органів рекомендацій, ефективних прийомів, засобів і методик розслідування зазначеної категорії проваджень. До цього часу не розроблена методика розслідування таких злочинів, яка б ураховувала основні структурні елементи їх криміналістичної характеристики.

Останні роки в Україні динаміка вимагань була такою: у 2013 р. – 688 кримінальних правопорушень, зокрема 284, у яких особам вручено повідомлення про підозру; у 2014 р. – відповідно 595 та 239 кримінальних проваджень; за січень-квітень 2015 року – відповідно 267 та 132 кримінальних проваджень¹. Такі нерівномірні тенденції свідчать про відсутність на практиці ефективної методики

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2013 року – квітень 2015 року: Статистична інформація. Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

розслідування цих злочинів.

Теоретичну основу дисертації становлять праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців: Ю.П. Аленіна, О.Я. Баєва, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.М. Бикова, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.І. Завидняка, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, Є.Д. Лук'янчикова, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, С.М. Стахівського, В.В. Тищенко, В.В. Топчія, Л.Д. Удалової, Н.В. Цимбала, С.С. Чернявського та інших вчених.

Окремі проблемні питання розслідування, пов'язані з вимаганням, досліджували В.В. Бугай, О.І. Гуров, В.А. Клименко, М.І. Китаєв, В.І. Куліков, В.М. Куц, С.С. Овчинський, О.П. Рижаків, В.В. Тищенко, К.О. Чаплинський, Б.В. Щур та ін.

Серед українських науковців кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування вимагань були предметом дисертаційних досліджень О.Ю. Гавріляк (Тактичні операції при розслідуванні вимагань. – К. 2014), Л.В. Дергача (Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах. – К., 2011).

Наукова цінність розробок різних аспектів криміналістичної проблематики вимагання у наукових працях зазначених дослідників безсумнівна. Проте комплексного дослідження на монографічному рівні теоретичних і прикладних питань криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, не було проведено, а частина з них досліджена недостатньо повно.

Усі перераховані обставини у їх комплексі зумовлюють необхідність дослідити механізми вчинення і слідоутворення раніше розслідуваних злочинів за фактами вимагань та формування за його результатами на основі загальної теорії криміналістики і з урахуванням потреб слідчої практики, криміналістичної характеристики злочинів цього виду. Викладене свідчить про актуальність обраної теми дослідження, обумовлює його структуру, зміст, підтверджує науково-теоретичну і практичну значимість наукової праці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 2.2 та п. 5.3.4 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 (у редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 рр., затверджених постановою загальних зборів НАПрН України від 24 вересня 2010 р. № 14–10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів від 5 березня 2012 р. № 4–12); ґрунтується на положеннях Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р.; на основі Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 15 лютого 2008 р. та відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. Робота підготовлена

відповідно до тематики наукового дослідження кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України «Удосконалення кримінального провадження в Україні (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)», державний реєстраційний номер 0115U002808.

Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Національного університету державної податкової служби України від 29 листопада 2012 року, протокол № 5 та включена до планів науково-дослідних робіт навчального закладу.

Тема дисертації розглянута, схвалена і включена до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права Національної академії правових наук України, затверджених у 2012 р., позиція № 1365.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є комплексне обґрунтування основних положень криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим та рекомендації щодо її застосування у практичній діяльності правоохоронних органів при розслідуванні цієї категорії злочинів.

Для досягнення мети дисертаційним дослідженням передбачено вирішення таких задач:

- розкрити генезис та еволюцію наукової думки і законодавства щодо сутності поняття «злочинне вимагання»;
- деталізувати зміст елементів криміналістичної характеристики вимагання;
- розкрити співвідношення криміналістичної та кримінально-правової характеристики вимагання;
- визначити та проаналізувати зміст способів вимагання, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим;
- охарактеризувати слідову картину вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, виділити і розкрити її криміналістично значущі ознаки;
- встановити особливості використання відомостей про особу злочинця при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим;
- запропонувати програму дій слідчого щодо розв'язання тактичних завдань і типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим;
- виявити особливості організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим;
- конкретизувати особливості використання спеціальних знань при розслідуванні вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим, які відповідають сучасному стану протидії злочинності.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають під час розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

Предмет дослідження – криміналістична характеристика вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально наукових методів і підходів, що забезпечили

об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. З урахуванням специфіки теми, мети і задач дослідження використано такі методи: *аналізу та синтезу* – при визначенні елементів криміналістичної характеристики злочинів у їх взаємозв'язку (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *порівняльно-правовий* – при характеристиці особливостей законодавчого регулювання протидії вимаганню та правозастосовної практики в Україні (підрозділ 1.2); *історико-правовий* – при розкритті генезису поняття «вимагання» та заходів боротьби з ним (підрозділ 1.1); *догматичний* – при тлумаченні категорій і дефініцій, уточненні понятійно-категоріального апарату дослідження (підрозділи 1.1, 1.3, 3.3); *системного підходу* – при розкритті сутності та ознак застосування насильства над потерпілим (підрозділ 1.2); *моделювання* – при розробленні криміналістичних рекомендацій щодо організації початкового етапу розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділи 3.1, 3.2) *статистичний* – при аналізі даних статистичної звітності (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *соціологічний* – для вивчення поглядів науковців і практичних працівників з проблеми дисертаційного дослідження (розділи 1–3).

Зазначені методи використано у дисертації в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, що забезпечило переконливість, всебічність, повноту та об'єктивність отриманих наукових результатів.

Емпіричну базу дослідження становлять результати опитування 142 слідчих органів внутрішніх справ Київської, Полтавської, Волинської, Житомирської, Чернігівської, Хмельницької областей та м. Кисва у період з 2013 до 2015 року; узагальнені дані вивчених 165 кримінальних проваджень (справ), розпочатих (порушених) за фактами вчинення вимагання, в тому числі, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, що перебували у провадженні слідчих МВС таких регіонів України, як: Київська, Львівська, Хмельницька, Івано-Франківська, Закарпатська, Житомирська, Одеська та м. Київ за період протягом 2012–2015 рр.; офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у постановці проблеми, так і способі її вирішення. За характером та змістом дисертація є одним із перших в Україні комплексним науковим, монографічним дослідженням криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, що ґрунтується на кримінальному процесуальному законодавстві України та практичній діяльності органів досудового розслідування.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення і висновки:

вперше:

- розроблено криміналістичну характеристику вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, визначено основні її елементи, зокрема предмет злочинного посягання, сучасні способи вчинення, слідову картину та особу злочинця;

- запропоновано рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, для отримання інформації з матеріальних та ідеальних

джерел;

– запропоновано криміналістичну типологію особи насильницького вимагача, що базується на комплексному критерії та має вихід на практичне застосування в діяльності правоохоронних органів;

удосконалено:

– співвідношення кримінально-правової та криміналістичної характеристик вимагання у поєднанні завдань та мети, оскільки кримінально-правова кваліфікація здійснюється через систему елементів криміналістичної характеристики цього виду злочину;

– види слідової картини, зумовлені ситуацією злочинного вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, шляхом їх систематизації;

– генезис поняття «злочинне вимагання» та запропоновано авторське визначення цього терміна;

дістало подальшого розвитку:

– поняття та характеристика типових слідчих ситуацій при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим;

– використання спеціальних знань, у тому числі й судових експертиз, характерних розслідуванню вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим;

– криміналістичні класифікації способів вчинення вимагання, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що отримані наукові результати дисертаційного дослідження впроваджені та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої розробки і вирішення проблем криміналістичної характеристики вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим (акт впровадження у науково-дослідну роботу кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України від 12 травня 2015 року);

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України (акт впровадження Верховної Ради України від 13 травня 2015 року № 133-941);

– *навчальному процесі* – при підготовці підручників, навчальних посібників, монографій та розробці курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів і проведенні занять за відповідними темами з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес України», спецкурсів «Особливості розслідування окремих видів злочинів», «Проблеми досудового розслідування» та інших (акти впровадження у навчальний процес Національного університету державної податкової служби України від 08 квітня 2015 року, Національної академії внутрішніх справ від 6 квітня 2015 року);

– *практичній діяльності* – як рекомендації з розслідування насильницьких злочинів (акти впровадження у практичну діяльність Дарницького районного суду м. Києва від 18 березня 2015 року, Управління МВС України в Полтавській області від 21 травня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки,

рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Слідова картина та типова обстановка вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим», підготовленої спільно з М.Є. Дирдіним, автором особисто розкрито зміст і роль слідової картини та типової обстановки як елементів криміналістичної характеристики при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

Ідеї та розробки, що належать співавтору, разом з яким була опублікована наукова праця, у дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації було використано наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України. Результати дослідження були оприлюднені та доповідалися: на двох міжнародних науково-практичних конференціях: «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.), «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Ужгород, 15–16 листопада 2013 р.); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми юридичної наук на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницьк, 17 квітня 2015 р.), а також на Постійно діючому науково-практичному семінарі, присвяченому другій річниці запровадження нового Кримінального процесуального кодексу України (м. Ірпінь, 26 листопада 2014 р.),

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 8 наукових працях, серед яких 4 наукові статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, 1 наукова праця – у іноземному фаховому виданні, та три тези доповідей на міжнародних та всеукраїнській наукових конференціях.

Структура дисертації визначається її метою, задачами, предметом дослідження, відповідає логіці наукового пошуку, вимогам МОН України та композиційно складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінки, з яких основний текст дисертації – 170 сторінок, 8 додатків на 21 сторінках та список використаних джерел – 26 сторінок (242 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок праці з науковими програмами, темами, охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, ступінь її наукового розроблення та науково-теоретичну основу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію.

Розділ 1 «Загальні положення криміналістичної характеристики вимагання» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу та стану

розробленості цієї проблеми, визначенню поняття та сутності злочинного вимагання, дослідженню значення кримінально-правової класифікації таких злочинів для побудови криміналістичної характеристики.

У підрозділі 1.1 «Сутність та генеза розвитку «злочинного вимагання» проаналізовано погляди вчених щодо поняття та сутності злочинного вимагання взагалі і пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим зокрема.

Проведено аналіз історичних, наукових, нормативно-правових джерел, в яких висвітлено питання розслідування злочинних вимагань. Встановлено, що про вимагання в окремих його формах було відомо з давніх часів.

Історія вітчизняного кримінального законодавства переконливо свідчить, що на всіх етапах становлення та розвитку української державності в її суспільно-політичному житті мали місце злочинні посягання у сфері власності. Разом з тим, з відомих пам'яток законодавства, яке діяло в різний час на території України, видно, що поняття «вимагання» регламентувалося по-різному. Так, в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. передбачалася кримінальна відповідальність за примушування до дачі майнових зобов'язань (ст. 1688). У подальшому поняття «вимагання» удосконалювалося, уточнювалося та розглядалось як окремий вид насильницького майнового злочину, який було включено до одного розділу разом із крадіжкою, розбосом, шахрайством. Кримінальне Уложення 1903 року виокремило вимагання як окремий насильницький, майновий злочин з віднесенням до нього погрози та інших примусів, які призводили до незаконного зобов'язання потерпілого.

Розгляд історичного розвитку «злочинного вимагання» у вітчизняному кримінальному законодавстві показав, що сучасне становище починало формуватися ще на ранніх періодах розвитку законодавства та практично склалося в КК України 1960 року, тому сучасна система складів вимагання є закономірним результатом, який випливає з логіки розвитку закону про кримінальну відповідальність за вимагання.

У підрозділі 1.2 «Поняття та зміст криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» проаналізовано погляди вчених щодо поняття криміналістичної характеристики та її структури, визначено склад елементів криміналістичної характеристики вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим.

Встановлено науково-практичне значення криміналістичної характеристики вимагань, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим та обґрунтовано зміст криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням такого насильства.

Зазначено, що практичне застосування криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, проявляється у використанні її інформативного компонента. Ефективність цього процесу зумовлена систематизацією елементів криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, існуванням між ними чітких кореляційних зв'язків, завдяки яким встановлення одних елементів дозволяє з упевненістю прогнозувати характер інших, невідомих на даний момент елементів.

У процесі аналізу різних конструкцій криміналістичної характеристики

вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, визначено, що для кожного конкретного злочину, пов'язаного з вимаганням, є свій необхідний комплекс інформаційних джерел, які і формують криміналістичну характеристику. Встановлено, що у злочинах, пов'язаних з вимаганням, доцільно виділити два основних елементи криміналістичної характеристики: а) вимога певних благ, які полягають в отриманні грошових коштів, майна, права на таке майно; б) елемент, який логічно пов'язаний з першим, а саме – характер погрози, який може проявлятися в різній формі: погрози застосування насильства; нанесенні тілесних пошкоджень; підпалі; псуванні майна; поширення негативної, компрометуючої інформації тощо.

Узагальнення наукових поглядів надало можливість визначити, що до змісту криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, як практичного інструментарію розслідування, а не наукової категорії криміналістики, можуть бути віднесені ті елементи, які відрізняються чітким пошуково-розшуковим напрямом: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення злочину; слідова картина події; характеристика особи злочинця. При цьому зазначено, що такі елементи не можна розглядати як єдину і незмінну систему для згаданого виду злочинів.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення криміналістичної та кримінально-правової характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» встановлено, що кримінально-правова характеристика певного складу злочину є підґрунтям як для криміналістичної, так і для інших характеристик, вона є основою для здійснення певних узагальнень та висновків.

Наголошено, що дослідження кримінального закону, злочину і злочинності, складу злочину, наукових основ кваліфікації злочину, стадій вчинення злочину, кримінальної відповідальності враховують і використовують при розробці як загальної, так і цілого ряду окремих теорій криміналістики, в тому числі криміналістичних вчень про механізм та спосіб вчинення, планування розслідування, криміналістичній характеристиці вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим.

Зазначено, що від кримінально-правової характеристики злочину значною мірою залежить не лише характер завдань, що виникають у процесі його запобігання, а й порядок їх вирішення. Для криміналістики аналіз елементів об'єктивної сторони насильницьких форм вимагання дає можливість виявити найбільш поширені способи їх вчинення.

Розділ 2 «Основні типові елементи криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню основних елементів криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

У підрозділі 2.1 «Способи вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» систематизовано дії з підготовки, вчинення та приховування цього злочину, а також на підставі аналізу судово-слідчої практики розкрито зміст найбільш поширених у сучасних умовах способів вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

На підставі вивчення й узагальнення кримінально-правової і криміналістичної літератури в роботі розглянуто динаміку визначення поняття «спосіб вчинення злочину». Аналіз загального поняття способу вчинення злочину дозволив вирізнити чинники об'єктивного й суб'єктивного характеру, що детермінують спосіб вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

Констатовано, що серед елементів криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, спосіб вчинення злочину є визначальним.

Враховуючи результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень (справ) про вимагання, систематизацію відомостей щодо способів вчинення злочинів розглянутої категорії, що містяться у криміналістичній літературі, класифіковано способи вчинення вимагання, у тому числі, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. В основу класифікації покладено об'єктивні ознаки цього складу злочину, де засобами впливу на потерпілого слугують: а) погроза застосування або застосування насильства до потерпілого чи близьких йому родичів; б) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці; в) погроза знищення (пошкодження) або знищення (пошкодження) майна потерпілого чи близьких йому родичів, або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною.

При погрозх застосування або застосуванні насильства над потерпілим як способу вимагання, характерним, насамперед, є психологічне насильство, яке може виражатись у словесних погрозх: а) під час безпосереднього спілкування злочинця віч-на-віч з потерпілим; б) через засоби зв'язку (зокрема, телефоном); в) за допомогою листа або звукозапису тощо. Значне місце посідають способи психологічного насильства з використанням різних знарядь і засобів, зокрема, демонстрація знарядь насильства або наслідків насильства, в тому числі, натяки про тяжкі наслідки відмови від виконання вимог злочинців. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що примус при вимаганні може мати різну інтенсивність свого впливу на самостійність волевиявлення потерпілого. Найбільше він виявляється під час фізичного насильства (понад 60 % матеріалів кримінальних проваджень). Як способи реалізації вимагання через безпосереднє застосування фізичного насильства можна виокремити: побиття потерпілих, приковування кайданками до бампера автомашини, що рухається, підвішування униз головою, надівання на голову поліетиленових пакетів, припикання паяльною лампою, праскою тощо.

У підрозділі 2.2 «Слідова картина вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» проаналізовано особливості механізму слідоутворення та змісту типових слідів злочинів цієї категорії.

Сліди вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим у криміналістичному аспекті, розглянуто у двох напрямх: а) як особливості матеріальної шкоди, спричиненої вчиненням злочину; б) як особливості механізму слідоутворення та змісту слідів (інформації).

У процесі вивчення питання виникнення слідів та їх виявлення під час розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, обґрунтовано доцільність урахування етапів вчинення злочину (приготування,

вчинення, приховування).

Визначено, що типовими матеріальними слідами вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, є зміни в обстановці місця вчинення злочину (порушення нормального порядку розташування певних предметів, відсутність деяких з них, наявність предметів, не характерних такої обстановці); сліди пальців рук на різних предметах, залишені злочинцями, потерпілим при контакті з цими предметами; сліди ніг; предмети, а також хімічні речовини, що використовувалися при вимаганні й залишилися на місці вчинення злочину, і, відповідно, сліди, утворені ними в матеріальній обстановці в результаті їх впливу; сліди, що утворилися внаслідок пошкодження, знищення майна потерпілого чи інших осіб, яке перебувало в його віданні або під його охороною; сліди, що утворилися внаслідок застосування насильства відносно потерпілого (різні тілесні ушкодження, кров, волосся, пошкодження одягу); сліди вчинення опору потерпілого злочинцям, що залишилися на злочинцях у вигляді тілесних ушкоджень, слідів крові, пошкоджень одягу; сліди транспортних засобів; різні мікросліди (волокна тканини одягу потерпілого, злочинців, залишки на одязі, тілі злочинців і потерпілого хімічних речовин); аудіо-, відеозапис пред'явлення вимог потерпілому; документи, що містять відомості, які потерпілий або його родичі хочуть залишити в таємниці тощо.

Типовими ідеальними слідами у злочинах щодо вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, є уявні образи, залишені у пам'яті самих потерпілих, свідків події та співучасників злочину тощо.

Наголошено, що слідова картина у провадженнях про вимагання, пов'язані із застосуванням насильства над потерпілим, дозволяє з'ясувати подію злочину й осіб, які його вчинили, повторність (серійність) діянь, злочинні навички і звички винних тощо.

У підрозділі 2.3 «Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» розглянуто спірні питання самої особи-вимагача, які включають у себе дані про характерні їм анатомічні, біологічні, психологічні й соціальні властивості, необхідні для ідентифікації особи, вирішення тактичних завдань і установа фактичної картини події злочину в процесі його розслідування.

Виходячи із аналізу матеріалів кримінальних проваджень (справ), результатів опитування співробітників правоохоронних органів, вимагачами в більшості випадків є представники чоловічої статі (понад 90 %) віком від 18 до 35 років, із середньою освітою, неодружені, які не мають дітей, не працюють і не навчаються. Серед них майже 35 % раніше засуджених, здебільшого за корисливо-насильницькі злочини.

Відносно підготовлене, тривале і приховане вчинення злочинів, згідно з ст. 189 КК України, можливе через змову осіб. Тому характерною ознакою особи злочинця вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, є вчинення злочину за попередньою змовою осіб та організованою групою.

Розділ 3 «Особливості розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу ступеня розробленості цієї проблеми, визначенню типових

слідчих ситуацій, розкриттю організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також характеристикі особливостей використання спеціальних знань у процесі розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

У підрозділі 3.1 «Характеристика типових слідчих ситуацій при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» досліджено поняття слідчої ситуації, висвітлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування зазначеної категорії, а також запропоновано сукупність дій слідчого за умови їх виникнення.

Доведено, що належна диференціація типових слідчих ситуацій на початковому етапі відкриває нові перспективи для побудови окремої криміналістичної методики розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

З метою раціонального визначення необхідного комплексу заходів щодо вирішення основних завдань розслідування, проведення якісного аналізу зібраних матеріалів та встановлення усіх обставин кримінального правопорушення типові слідчі ситуації класифіковано за такими підставами: 1) момент затримання особи, яка вчинила злочин (на місці злочину в момент передачі майна; безпосередньо після вчинення злочину; в момент висловлення погроз; під час здійснення іншого злочину; в момент зникнення правопорушників після отримання майна, і їх місцезнаходження невідоме або встановлення спостереження у місцях їх перебування тощо); 2) за інформацією про суб'єкта, який вчинив вимагання (відомими потерпілому особами; невідомими особами); 3) за моментом передачі майна, яке вимагається (потерпілий повідомляє про факт вчиненого щодо нього вимагання і про те, що злочинці призначили час і місце передачі майна; потерпілий повідомляє, що вимагачі пред'явили вимоги, але невідомо місце і час реалізації); 4) за джерелами виникнення інформації про злочин (правоохоронні органи мають інформацію про вчинення вимагання стосовно певної особи, але потерпілий не звертається із заявою; до правоохоронних органів надійшла заява від потерпілого; інформація про вчинення вимагання самостійно виявлена слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення).

Зазначено, що запропонована класифікація типових слідчих ситуацій дозволить раціонально визначити увесь необхідний комплекс заходів щодо вирішення основних завдань розслідування та провести якісний аналіз зібраних даних для їх продуктивного використання у процесі доказування та встановлення усіх обставин вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

У підрозділі 3.2 «Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» розглянуто специфіку організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які можуть забезпечити закріплення доказової інформації, а також забезпечити збереження доказів, що має суттєве значення для встановлення істини.

Визначено, що розслідування злочину не обмежується лише проведенням слідчих (розшукових) дій, а відбувається внаслідок застосування комплексу різних

процесуальних та непроцесуальних заходів, виражених у динамічному, складному за своєю структурою правовому явищі, здійснюваних відповідно до приписів кримінального процесуального законодавства та спрямованих на вирішення завдань розслідування.

На підставі проведеного дослідження встановлено, що в процесі розслідування вимагання, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим, найпоширенішими та ефективними процесуальними діями є такі: тимчасовий доступ до речей документів (виїмка) – 47 % вивчених матеріалів кримінальних проваджень; обшук – 29 %; допит свідка – 49 %; доручення проведення судових експертиз – 30 %; слідчий експеримент – 9 %; пред'явлення особи для впізнання – 37 %; одночасний допит двох чи більше уже допитаних осіб – 50 %.

Доведено, що комплекс першочергових слідчих (розшукових) дій, проведених з метою розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим залежить не тільки від слідчих ситуацій, які потрібно вирішити у визначених цілях, а й насамперед від характеру протиправного діяння, місця його вчинення, категорії осіб, які вчинили злочин і вчиняють протидію розслідуванню, встановленню очевидців тощо. У зв'язку з цим розглянуто деякі особливості тактики таких слідчих (розшукових) дій: допит потерпілого; огляд місцевості, приміщення, речей та документів; проведення обшуків; допит підозрюваного. Саме за допомогою цих слідчих (розшукових) дій забезпечується надійна доказова база, яка викриває осіб, які вчинили вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. Прикладом цього може бути допит у провадженнях цієї категорії злочинів, який має свої характерні риси та особливості. Використання на практиці криміналістичних знань та умінь дозволяє отримати максимально допустимий результат у розслідуванні. Відповідно, уміння досягти професійно та результативно проводити допит особливо важливе для органів досудового розслідування, які спеціалізуються з відповідних категорій проваджень.

У підрозділі 3.3 «Залучення спеціаліста та використання спеціальних знань при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим» зазначено, що при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, часто виникають питання, що виходять за межі правових, для вирішення яких недостатньо професійних знань слідчого.

Підкреслено, що залучення спеціалістів та експертів під час досудового розслідування дає можливість розширити практичні можливості слідчого для швидкого, повного та неупередженого розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим.

Кримінальний процесуальний закон визначає дві основні форми використання спеціальних знань під час розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим: процесуальну та непроцесуальну. До процесуальних форм використання спеціальних знань належать: проведення експертиз та участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а до непроцесуальних – консультативну роботу спеціалістів; довідкову діяльність обізнаних осіб тощо. Наголошено, що основна мета не процесуальної форми діяльності полягає у своєчасному отриманні слідчим від спеціалістів криміналістично значимої інформації, яка б дозволила правильно вибрати порядок, час і місце процесуальної

дії, підібрати коло учасників, науково-технічні засоби і методи, вибрати тактичні прийоми, правильно зорієнтуватися в обстановці тощо.

При розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим запропоновано використовувати можливості експертів, які володіють спеціальними знаннями, зокрема при проведенні слідчих (розшукових) дій та криміналістичних експертиз. Аналіз практики свідчить, що при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, найчастіше призначають такі судові експертизи: медична; товарознавча; почеркознавча; мікроб'єктів; технічна; балістична; холодної зброї; наркотичних і сильнодіяючих речовин; вибухотехнічна; хімічна тощо. Характерними для розслідування цієї категорії злочинів є фоноскопична і відеофоноскопична судові експертизи.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано ряд теоретичних узагальнень та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо комплексного теоретичного дослідження криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, на підставі чого отримано нові науково обгрунтовані висновки.

1. Визначено періодизацію становлення і розвитку наукових поглядів, сутність та значення даної проблеми. Розкрито генезу поняття «злочинне вимагання» з часів Київської Русі до сучасного періоду, з'ясовано соціальну сутність, природу та зміст цього поняття. Встановлено, що КК України 2001 року у статті 189 ввів поняття «вимагання», яке зберегло основні ознаки «вимагательства», передбачені статтями 86² та 144 КК України 1960 року. Доведено, що закон про кримінальну відповідальність в Україні за злочинне вимагання взагалі і пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим зокрема у своєму розвитку пройшов декілька етапів становлення, в тому числі відповідно до прийнятих та діючих в різні часи кримінальних кодексів: 1) давньоруське законодавство; 2) кримінальне законодавство Російської імперії (з другої половини XVII ст. до початку XX ст.); 3) кримінальне законодавство СРСР та УСРР (з початку 20-х до середини 30-х років XX ст.); 4) кримінальне законодавство СРСР та УРСР (з середини 30-х до кінця 50-х років XX ст.); 5) кримінальне законодавство УРСР з початку 60-х років до прийняття Кримінального кодексу України 2001 р.; 6) сучасне кримінальне законодавство (з 2001 р. по теперішній час).

2. Під час розслідування вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілими, головне місце посідає криміналістична характеристика цих злочинів. На початковому етапі розслідування вона знижує інформаційну невизначеність, є ймовірною моделлю події, яка відбулася, і підставою для висунення слідчих версій, слугуючи для слідчих джерелом відправних (початкових) відомостей для організації роботи з кримінального провадження.

Основними типовими елементами криміналістичної характеристики злочинів, що досліджено, є: предмет злочинного посягання; способи вчинення злочину; слідова картина злочину та характеристика особи-вимагача. Ці елементи пов'язані один з одним та між ними існують кореляційні зв'язки.

3. У криміналістичній та кримінально-правовій характеристиці вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, вбачається єдність завдань та мети, яка полягає в доповненні одне одного. Прикладом цього може бути кримінально-правова кваліфікація, яка здійснюється через систему елементів криміналістичної характеристики такого виду злочину. Особливістю криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, є і те, що його зміст складають дані дослідження залишених матеріальних та ідеальних слідів-наслідків, як результат взаємодії суб'єкта злочину з іншими особами, з матеріальними й іншими об'єктами навколишнього середовища, в умовах сформованої обстановки. Така обстановка вказує на криміналістично значимі ознаки злочину, особу злочинця, різні типові обставини, у тому числі й побічно пов'язані з цим діянням, і є особливо важливими при розслідуванні вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілим.

4. Встановлено, що насильство над потерпілим як спосіб, що використовують для вчинення вимагання, є повноструктурним і містить у собі злочинні технології підготовки, вчинення та приховування заволодіння чужим майном. Охарактеризовано кожен з виділених злочинних технологій. Поєднання цих технологій у механізмі злочину спрямоване на маскування злочинної діяльності, що ускладнює своєчасне виявлення ознак злочину як потерпілими, так і правоохоронними органами. Наукове узагальнення і типізація технологій вчинення вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, є підґрунтям для розроблення й удосконалення методів розкриття та розслідування цих злочинів, прогнозування появи нових способів злочинних дій.

5. Слідова картина злочинних вимагань, пов'язаних із застосуванням насильства над потерпілими, являє собою сукупність слідів, що виникають у процесі взаємодії злочинця з потерпілим у вигляді матеріальних та ідеальних відображень. Вона відображає особливості способу, а також ознаки інших елементів структури злочинної діяльності. Її правильна криміналістична оцінка створює основу для швидкого розпізнавання у вихідних даних того чи іншого характерного способу вчинення розслідуваного злочину, навіть за окремими ознаками, рисами та властивостями.

6. Встановлення зв'язків між даними про особу злочинця, спосіб, обстановку та слідову картину вчинення вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, дає змогу обирати найоптимальніші програми розслідування. Дані про те, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду, активно застосовуються у слідчій практиці і дозволяють виділити два основних типи осіб: асоціальний і кримінальний. Асоціальний тип характеризується відсутністю чітких моральних установок, у зв'язку з чим особа цього типу втягується у злочинну діяльність. До такого типу належать як пересічні громадяни, так і особи, що займають певні посади, можливості яких вони можуть використовувати при вчиненні злочину. До кримінального типу належать особи, які регулярно здійснюють вимагання. Це можуть бути члени злочинних груп різного рівня, які в окремих випадках самостійно здійснюють злочинну діяльність.

7. Джерелами типових слідчих ситуацій є практика розслідування і розроблені в криміналістиці методики розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. До структури сучасної методики, як один із обов'язкових її елементів, входить система типових ситуацій стосовно різних етапів розслідування. Доведено, що слідчі ситуації як складні системні утворення можуть бути класифіковані лише за чітко обумовленими критеріями. Зокрема, проведений критичний аналіз існуючих систем класифікації слідчих ситуацій свідчить, що найбільш доречним, на думку науковців, є їх поділ за інформаційною ознакою на прості та проблемні.

8. Охарактеризовано поетапний процес розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, зокрема конкретизовано особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій. На основі узагальнення діючого законодавства, слідчої та судової практики, поглядів учених розглянуто особливості тактики таких слідчих (розшукових) дій, як допит потерпілого; огляд місцевості, приміщення, речей та документів; проведення обшуків; допит підозрюваного.

9. Конкретизовано особливості та можливості використання в слідчій та судовій практиці спеціальних знань при розслідуванні вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, які можна використовувати у формі призначення судових експертиз, участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій, дослідженні речових доказів, наданні технічної допомоги, консультації тощо. Доведено, що характерними для розслідування цієї категорії злочинів є фоноскопічна і відеофоноскопічна експертизи, які вивчають звукову, особливу мовленнєву інформацію у вигляді магнітних та відеомагнітних записів, а також вилучену у вимагачів аудіо-і відеоапаратуру (магнітофони, відеомагнітофони, диктофони, магнітні стрічки).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лужецька О. Р. Зміст криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим / О. Р. Лужецька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 23. – Частина 1. – Том 3. – Ужгород, 2013. – С. 119–122. – Серія «І Право».

2. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим / О. Р. Лужецька // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – Ірпінь, 2013. – № 4 (63). – С. 196–201.

3. Лужецька О. Р. Слідова картина та типова обстановка вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим / М. Є. Дирдін, О. Р. Лужецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 3. – Том 3. – Херсон, 2014. – С. 135–139. – Серія «Юридичні науки».

4. Лужецька О. Р. Предмет злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики вимагання / О. Р. Лужецька // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – Ірпінь, 2014. – 2 (65). – С. 202–207.

5. Лужецкая Е. Р. Типичные следственные ситуации при расследовании вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим /

Е. Р. Лужецька // «Legea și viața» («Закон и Жизнь»). – Республіка Молдова (Republicii Moldova), 2015. – Іunie. – № 6/2 (282). – С. 73–76.

6. Лужецька О. Р. Значення кримінально-правової характеристики вимагання для розробки елементів криміналістичної характеристики / О. Р. Лужецька // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: зб. тез всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 121–122.

7. Лужецька О. Р. Поняття криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим / О. Р. Лужецька // «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті»: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 15–16 листопада 2013 р.: у 2 ч. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – Частина II. – С. 121–123.

8. Лужецька О. Р. Характеристика особи-злочинця вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим / О. Р. Лужецька // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: мат. міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 15–16 листопада 2013 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 217–219.

АНОТАЦІЯ

Лужецька О.Р. Криміналістична характеристика вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь, 2015.

У дисертації на основі вивчення законодавства, літературних джерел, результатів узагальнення судово-слідчої практики проведено комплексне і системне дослідження криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим, та основних напрямів його розслідування. Визначено та охарактеризовано основні елементи криміналістичної характеристики такого виду злочинів; розкрито зміст початкового етапу розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим; конкретизовано особливості використання спеціальних знань та удосконалено тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій у контексті кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: вимагання, насильство над потерпілим, криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації, способи вимагання, слідові картина, особа злочинця, слідчі (розшукові) дії, спеціальні знання.

АННОТАЦИЯ

Луещкая Е.Р. Криминалистическая характеристика вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Ирпень, 2015.

В диссертации на основе изучения законодательства, литературных источников, результатов обобщения судебно-следственной практики проведено комплексное и системное исследование криминалистической характеристики вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим, и основных направлений его расследования. Определены и охарактеризованы основные элементы криминалистической характеристики такого вида преступлений; раскрыто содержание начального этапа расследования вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим; конкретизированы особенности использования специальных знаний и усовершенствована тактика проведения отдельных следственных (розыскных) действий в контексте уголовного процессуального законодательства Украины.

Акцентировано внимание на том, что насильственное завладение материальными благами – древнейший способ незаконного обогащения. С тех пор как преступное сообщество осознало его выгодность, продолжается массовое воспроизводство корыстной насильственной преступной практики.

Установлено, что насилие над потерпевшим как способ, используют для совершения вымогательства, является повноструктурным и содержит в себе преступные технологии подготовки, совершения и сокрытия завладения чужим имуществом. Охарактеризован каждый из выделенных преступных технологий. Сочетание этих технологий в механизме преступления направлено на маскировку преступной деятельности, что затрудняет своевременное обнаружение признаков преступления как потерпевшими, так и правоохранительными органами. Научное обобщение и типизация технологий совершения вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим, является основой для разработки и совершенствования методов раскрытия и расследования этих преступлений, прогнозирования появления новых способов преступных действий.

Комментируя различные конструкции криминалистической характеристики, было отмечено, что среди них нет достаточных или недостаточных, «полных» или «неполных», плохих или хороших. Для каждого преступления есть свой необходимый комплекс информационных источников, которые и формируют криминалистическую характеристику. В то же время, криминалистическая характеристика является необходимой информационной базой, моделью механизма совершения преступления, в том числе и вымогательства, связанного с применением насилия над потерпевшим.

Установление связей между данными о личности преступника, способе, обстановке и следовой картине совершения преступления позволяет выбирать

оптимальные программы расследования. Данные о том, кто чаще всего совершает преступления определенного вида, активно применяются в следственной практике. Говоря о личности потерпевшего, необходимо отметить, что часто поведение жертвы далеко не безупречно, что в ряде случаев серьезно затрудняет расследование или способствует совершению вымогательства.

Ключевые слова: вымогательство, насилие над потерпевшим, криминалистическая характеристика, типичные следственные ситуации, способы вымогательства, следовые картины, личность преступника, следователи (розыскные) действия, специальные знания.

SUMMARY

Luzhetska O.R. Criminalistical characteristic of extortion in connection with the use of violence against the victim. – Manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Science (Law) on a specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operative-investigation activity. – National University of the State Tax Service of Ukraine, Irpin', 2015.

The dissertation by studying law, literature, summarizing the results of forensic practice are conducted a comprehensive and systematic study of criminological characteristics of extortion involving the use of violence against the victim and his main areas of investigation. In particular, defined and described the main elements of criminological characteristics of this type of crime; The content of the preliminary stage of the investigation the request are associated with the use of violence against the victim; specified features using special knowledge and are improved tactics of certain investigative (detective) actions in the context of criminal procedural law of Ukraine.

Key words: extortion, violence against the victim, criminological characteristics typical investigative situations, ways of extortion, trace pattern person a criminal, investigative (detective) action expertise.